

УДК 339.942

Фліссак К.А.*

ЕКОНОМІЧНА ДИПЛОМАТІЯ В МЕХАНІЗМАХ ІНТЕГРАЦІЇ КРАЇН СНД

В статті повернуто увагу до актуальності впливу економічної дипломатії на інтеграційні процеси та у формуванні міжнародних економічних інтеграційних об'єднань, розглянуто основні інтеграційні вектори економічної дипломатії країн СНД, повернуто увагу до окремих актуальних проблем України у розглядуваній сфері.

Ключові слова: СНД, інтеграція, інтеграційні вектори, економічна дипломатія, національні інтереси.

The article discusses questions of actuality of economic diplomacy impact on integration and activity of economic international organizations. Author made analysis of main vectors of integration in CIS. Also there was made short outlook of actual problems of Ukraine in considered area.

Key words: CIS, integration, vectors of integration, economic diplomacy, national interests.

Сучасне світове господарство характеризується багатоплановістю розвитку: з одного боку глобалізаційні процеси сприяють активізації міжнародних економічних відносин, інтернаціоналізації торговельно-економічних зв'язків, уніфікації їх регулятивного регламентування та правового обслуговування, а з другого боку, загостренню відкритої і прихованої конкуренції у боротьбі за ринки для продукції та послуг, породжують кризові явища у фінансово-економічній сфері. Одним з напрямів подолання негативних проявів у зовнішньоекономічних відносинах між країнами є посилення інтеграційних процесів на засадах торговельно-економічного, інвестиційного та коопераційного партнерства, результатом яких є створення інтеграційних об'єднань. При цьому взаємовідносин будуються так, щоб створити максимально зручні рамкові умови для системоутворюючих суб'єктів – безпосередньо підприємств та інших бізнес-структур, які забезпечують створення ВВП. Особливим і важливим інструментом у цій діяльності є економічна дипломатія.

Однак, як свідчить аналіз практики останніх років, в Україні на достатньо високих наукових та адміністративних рівнях починає обстоюватись думка (із відповідними кроками в практичній реалізації) щодо доцільності підтримки вітчизняного бізнесу дипломатичними представництвами. Доходить до того, що зазначене питання починає звучати наступним чином: чому українські дипломати «повинні прислужувати різного роду фірмам, це ж приватна, а не державна власність». З даного приводу вважаємо необхідним керуватись наступним: по-перше, «українські фірми» є платниками податків і роботодавцями; по-друге, дипломатичні представництва є складовою частиною державного

* кандидат економічних наук, доцент кафедри міжнародних фінансів Тернопільського національного економічного університету

апарату і виконують відповідні функції держави (в даному контексті нагадаємо, що серед головних функцій держави є і господарсько-організаторська, і соціальна).

Зазначене підтверджує актуальність розгляду використання та впливу економічної дипломатії в глобалізованому світі, в тому числі в економічних механізмах, які забезпечують та супроводжують інтеграційні процеси, кінцевою метою яких є підвищення ефективності зовнішньо-економічної діяльності вітчизняних підприємств і суб'єктів господарської діяльності.

На даний час в числі авторів наукових публікацій, які зробили вагомий внесок в розгляді проблематику на теренах СНД, насамперед такі, як В.А.Вергун [1], І.Д.Іванов [2], Л.М.Капіца [3], О.Є.Ліхачов [4], І.Р.Мавланов [5], В.Д.Щетінін [6]. Однак у зв'язку з постійно виникаючими новими міжнародними умовами та обставинами необхідними стають дії держави та її відповідних управлінських структур у сфері зовнішньо-економічної діяльності щодо пошуку та застосування ефективних форм і методів відстоювання національних економічних інтересів. Пріоритетне значення в ряді країн в зазначеному контексті надається саме економічній дипломатії, як спільній діяльності органів влади та підприємницьких структур і фінансово-економічних організацій, націлених на забезпечення конкурентних переваг і створення сприятливих умов у зовнішньо-економічній діяльності. При цьому головні вектори економічної дипломатії визначаються напрямками інтересів держави у даній сфері.

Характерною особливістю світової економіки наприкінці ХХ і початку ХХІ століть є активізація поєднання зусиль країн у регіональних та міжрегіональних структурах. Зокрема, до 27 країн збільшився Європейський Союз, започаткували діяльність Шанхайська Організація Співробітництва та БРІКС, створено Тихоокеанський Альянс (Мексика, Чилі, Колумбія, Перу) [7].

Ведуться також пошуки нових форм кооперованої взаємодії та створення інтеграційних об'єднань в СНД. Забезпечуються ці процеси засобами та інструментами економічної дипломатії.

Так, в Казахстані економічна дипломатія розглядається як фундамент зовнішньої політики. Основними інтеграційними векторами економічної дипломатії країни були і є наступні:

- 1) діяльність в напрямі Митного союзу;
- 2) формування Єдиного економічного простору;
- 3) диверсифікація структури експорту, підвищення конкуренто-спроможності та ділової активності в умовах формування єдиного ринку на Євразійському просторі;
- 4) вступ Казахстану до СОТ.

Завдяки таким діям в економіку Казахстану на початок 2012 р. було залучено 136 млрд. дол. США прямих іноземних інвестицій, в рейтингу Світового банку із 183 економік країн світу Казахстан вийшов на 47 місце і ввійшов в трійку країн з найвищими темпами росту ВВП після Катару та КНР [8].

Серед країн СНД, в яких важливою складовою діяльності держави на міжнародній арені є економічна дипломатія – Республіка Білорусь. Білоруська економіка завжди була орієнтована на зовнішні ринки. В даний час частка експорту в білоруському ВВП перевищує 60%, на зовнішній ринок направляє понад 90% тракторів та вантажних автомобілів, 70% металообробних станків, холодильників, хімічних волокон [9].

Розуміючи, що в сучасному світі ні одна країна не може вирішувати завдання щодо захисту своїх національних економічних інтересів поодиноці, Республіка Білорусь головні свої зусилля спрямовує на подальшу інтеграцію до світового господарства. Для досяг-

нення даної мети використовується насамперед повний комплекс інструментарію економічної дипломатії, основними векторами якої є:

- 1) проведення переговорів щодо входження до Світової організації торгівлі;
- 2) здійснення заходів щодо укладення союзів і багатосторонніх угод;
- 3) вироблення спільних тарифів, узгодження системи описання і кодування товарів, спрощення і гармонізація митних процедур;
- 4) проведення роботи щодо створення загальної системи безпеки і міжнародних торгово-митних організацій, які б встановлювали правила і стандарти регулювання зовнішньоекономічної діяльності (Білорусь на повних правах входить у Всесвітню митну організацію).

Завдяки активній економічній дипломатії та реалізації інтеграційних прагнень Республіка Білорусь поступово створює сприятливі умови для експорту білоруської продукції, здійснює диверсифікацію ринків її збуту, ефективно захищає національних виробників від недобросовісної конкуренції, створює привабливий інвестиційний клімат та залучає в національну економіку прямі іноземні інвестиції.

На наш погляд, інтеграцію економік країн СНД до системи світового господарства, результатом якої може бути створення інтеграційних об'єднань, доцільно розглядати на двох рівнях:

по-перше, інтегрування до міжнародних формувань регіонального і світового рівня універсального та спеціального типу, діяльність там на засадах повноправних членів або участь в їх роботі на умовах асоційованих членів чи спостерігачів; на цьому рівні інтеграції за країнами-учасницями в повній мірі зберігається національний суверенітет та право на самостійну і незалежну зовнішньоекономічну політику;

по-друге, входження до інтеграційних формувань наднаціонального типу (у характері їх діяльності є право «зобов'язувати країни-учасниці без їхньої згоди і проти їхньої згоди виконувати прийняті більшістю голосів рішення», а також «вимагати виконання певних обов'язків від національних юридичних і фізичних осіб або державних органів країн-учасниць без безпосередньої трансформації цих правомочностей чи обов'язків у внутрішньодержавне право» [10, 18-19]); участь в інтеграційних формуваннях наднаціонального типу в певній мірі позбавляє держави суверенних прав і обмежує в діях в тому числі у багатьох сегментах торговельно-економічної і фінансової політики (як у зовнішній, так і у внутрішній), переконливий приклад – події у банківській системі Кіпру у березні 2013 року.

Вибір рівня інтеграції держав ґрунтується на їх стратегічних національних економічних інтересах, рішення приймається вищими органами законодавчої і виконавчої влади, а безпосередню реалізацію з боку країни забезпечують насамперед суб'єкти економічної дипломатії. Так, наприклад, завдяки їх зусиллям 10 пострадянських республік ввійшли до Світової організації торгівлі, це, зокрема: Киргизія (прийнята у 1998 р.), Естонія (1999 р.), Латвія (1999 р.), Грузія (2000 р.), Литва (2001 р.), Молдова (2001 р.), Вірменія (2003 р.), Україна (2008 р.), Російська Федерація (2012 р.) і Таджикистан (2013 р.).

Інтеграційні цілі переслідує і пакет документів, прийнятий Республікою Білорусь, Республікою Казахстан і Російською Федерацією стосовно утворення нового інтеграційного формування у виді єдиної митної території. Зокрема, 27.11.2009 р. між ними підписано «Договір про Митний кодекс митного союзу», підставою для якого послужили трьохсторонні «Договір про створення єдиної митної території і формування митного союзу» та «Договір про Комісію митного союзу» від 6.10.2007 р. Зазначений «Договір про Митний кодекс митного союзу» можна розглядати як складову механізму інтеграцій-

них об'єднань на теренах СНД та як окремий сегмент для прикладення зусиль з використанням засобів економічної дипломатії, особливо зважаючи на ст. 5, яка зазначає, що «даний Договір відкритий для приєднання будь-якої держави, яка стане членом митного союзу» [11]. Підкреслимо, що при виборі рішень щодо вступу до митного союзу, як і при входженні до інших міжнародних інтеграційних об'єднань, пріоритетним повинен бути такий об'єкт економічної дипломатії, як національні економічні інтереси.

На сучасному етапі серед країн СНД достатньо ефективні механізми економічної дипломатії сформовані також в Росії. Їх стратегічні завдання визначені в Концепції зовнішньої політики Російської Федерації [12] і ґрунтуються на чіткій правовій базі [13; 14]. В Концепції робляться акценти на використанні сучасних форм і методів зовнішньополітичної роботи, включаючи економічну дипломатію. При цьому пріоритетом вищого державного керівництва країни у зовнішніх зносинах є максимальне і ефективне використання ресурсів економічної дипломатії. Перед керівниками дипломатичних представництв Росії за кордоном ставиться завдання надавати постійну дипломатичну підтримку вітчизняному бізнесу, одночасно «сам бізнес повинен тримати МЗС і його структурні підрозділи, в тому числі за кордоном, в курсі своїх планів, а закордонні установи – енергійніше надавати допомогу російським компаніям в роботі на зовнішніх ринках і в реалізації перспективних економічних ініціатив» [15]. При цьому головний акцент у зовнішній політиці ставиться на поглиблення інтеграційних процесів на просторі СНД. Метою цих процесів визначено створення євразійського економічного союзу із значно глибшим ступенем інтеграції.

Впродовж останніх років проведення ефективної економічної дипломатії зміцненню позицій Росії на зовнішніх ринках, розширенню її участі в глобальному і регіональному торговельно-економічному, валютно-фінансовому і інвестиційному співробітництві. Основними векторами російської економічної дипломатії за період з 2003 р. і до даного часу були і залишаються:

1. Інтеграція в багатосторонню економічну систему («Група восьми», СОТ, взаємодія з Організацією економічного співробітництва і розвитку).
2. Взаємодія з міжнародними фінансово-економічними організаціями (МВФ, МБРР, ЄБРР, Північним інвестиційним банком, аналіз і вивчення можливостей участі в діяльності Міжамериканського банку розвитку і Азійського банку розвитку, налагодження співпраці з Європейським інвестиційним банком, прикладення зусиль щодо активізації діяльності Міжнародного інвестиційного банку і Міжнародного банку економічного співробітництва).
3. Послідовна активізація співробітництва та інтеграційних процесів країн СНД і розвитку співробітництва в рамках Євразійського економічного співтовариства.
4. Виведення на якісно новий рівень російсько-білоруських відносин з глибшим поєднанням економічних потенціалів країн і створення валютного союзу.
5. Значне зміцнення співробітництва з Європейським Союзом на основі постійного збільшення економічної, в першу чергу енергетичної і інфраструктурної взаємозалежності загальноєвропейського простору, яка визначає формування двох основних інтеграційних центрів – ЄС і Росії.
6. Розробка стратегії ОБСЄ у сфері економічних і екологічних замірів (оцінка сучасних викликів безпеці, які впливають з економічних та екологічних проблем; гармонізація регіональних інтеграційних процесів з врахуванням економічних інтересів всіх країн – учасниць ОБСЄ).
7. Субрегіональне економічне співробітництво в Європі (участь в діяльності Організації Чорноморського економічного співробітництва, в Раді держав Балтійського моря).

8. Нарощення економічної складової у взаємовідносинах із США.

9. Забезпечення ефективної участі Росії в Азійсько-тихоокеанському економічному співробітництві (АТЕС), в Шанхайській організації співробітництва (ШОС) та в БРІКС.

В числі векторів російської економічної дипломатії постійне місце належить також «наскрізним» та «галузевим» питанням зовнішньоекономічних зв'язків, до яких слід віднести:

- 1) залучення інвестицій;
- 2) зовнішню заборгованість і зовнішні запозичення;
- 3) підтримку вітчизняних підприємців на зовнішніх ринках;
- 4) енергетичні питання (розширення взаємодії з ОПЕК, незалежними експортерами нафти та з Міжнародним енергетичним агентством, з метою забезпечення сприятливої для Росії кон'юнктури на світових ринках нафти та зміцнення позицій країни в світовому енергетичному співтоваристві);
- 5) транспортна галузь (прикладення зусиль щодо реалізації транспортного потенціалу країни як транзитної між Європою і Азією, формування ефективних транзитних транспортних коридорів).

Необхідно підкреслити, що в сфері економічної дипломатії Росії, як і Федеративної Республіки Німеччини, США, Польщі, Китаю та багатьох інших не виникає питань «чи потрібно надавати підтримку» вітчизняному бізнесу на зовнішніх ринках. Кожна із країн робить все можливе для експансії національних підприємств на зовнішніх ринках і розглядають створення інтеграційних формувань як можливість відстояти позиції та національні інтереси у гострій конкуренції ринкової економіки.

Аналіз російської практики дипломатичного супроводу просування вітчизняного бізнесу на зовнішніх ринках засобами економічної дипломатії показує не тільки переваги, але і виявляє існуючі проблеми. Серед найбільш поширених наступні [16]:

- спроби російських компаній самостійно, «в обхід» МЗС, виходити на закордонні ринки інших країн без знання специфіки і правил поведінки на них;
- недобросовісне виконання російськими підприємцями взятих на себе перед іноземними партнерами зобов'язань;
- запізніле інформування МЗС про виникаючі проблеми при здійсненні своєї діяльності за кордоном;
- факти конкуренції російських компаній однієї з іншою;
- невідповідність пропонованих російськими компаніями товарів і послуг міжнародним і національним технічним стандартам;
- недотримання ділової етики у відносинах із партнерами по бізнесу.

В зв'язку із зазначеним МЗС Росії продовжує розробляти і удосконалювати методи реалізації економічної дипломатії, підвищує ступінь використання потенціалу працюючих 67 закордонних Торговельних представництв.

Інтеграційні прагнення в даний час України зорієнтовані головним чином на Європейський Союз. Однак, першим елементом у тривалому процесі їх реалізації повинно бути зосередження зусиль на поступовому підвищенні економічних і соціальних стандартів в Україні до рівня ЄС. Другим важливим елементом практичних дій з боку України вважаємо поступове закріплення українських підприємств і української продукції на ринках Євросоюзу, причому ще до того, як вдасться реалізувати стратегічну мету неблизького майбутнього.

Досягти мети закріплення на ринках країн ЄС можна за умови активної позиції економічної дипломатії і активної підтримки з її боку експансії українського експорту та у

максимальному забезпеченні в європейському імпорті до України переважно технологій та техніко-технологічної складової.

В Україні здійснюється відповідна діяльність у зазначеному напрямі, відбуваються певні реформаторські дії, особливо в частині щодо удосконалення діяльності таких суб'єктів економічної дипломатії, як дипломатичних представництв України в іноземних країнах та міжнародних організаціях. Зокрема, на зміну Торговельно-економічним місіям (ТЕМ), які успішно і ефективно працювали в складі дипломатичних представництв до квітня 2010 р., в Посольствах України повинні бути створені відділи з економічних питань. Треба звернути увагу, що така заміна внесла принципові відмінності в роботу даних структурних підрозділів Посольств насамперед в частині їх функцій: якщо ТЕМ реалізовували завдання щодо нарощення українського експорту, залучення іноземних інвестицій, здійснення заходів щодо захисту економічних інтересів України, налагодження партнерства та коопераційного співробітництва, врегулювання спірних питань і проблемних ситуацій, то завданнями новостворених економічних відділів є дещо інші. Як засвідчує МЗС України, «відділи з економічних питань забезпечують моніторинг основних тенденцій на світовому фінансово-економічному, енергетичному, аграрному, валютному ринках, заходів, які вживаються урядами інших держав щодо імпорту товарів на ринки відповідних країн, походженням у тому числі й з України, міжнародного досвіду регулювання різних сфер господарської діяльності, взаємодії державного та приватного секторів у найважливіших галузях, реагування урядів інших країн на глобальні виклики світової економічної, фінансової та торговельної систем» [17]. При цьому зі сфери діяльності вказаних підрозділів випадає безпосередня оперативна робота із суб'єктами, які створюють ВВП України і забезпечують формування його фінансової складової через експортну діяльність та міжнародну кооперацію.

В інтеграційних процесах вплив економічної дипломатії на ефективність зовнішньоекономічної діяльності безпосередніх її суб'єктів формується в значній мірі у взаємодії причетних до цього державних інституцій та належному рівні координації їх діяльності як в Україні, так і за кордоном. Принципово важливим моментом у позитивному вирішенні цієї проблеми вважаємо раціональне поєднання зусиль МЗС та Міністерства економічного розвитку і торгівлі України у координації заходів економічної дипломатії, у визначенні секторів відповідальності та забезпеченні функціонування відповідно до стратегічних завдань зовнішньоекономічної політики України.

Список використаних джерел

1. Вергун В.А. Економічна дипломатія. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет». – 2010. – С. 155-174.
2. Иванов И.Д. Хозяйственные интересы России и ее экономическая дипломатия. – М.: «Российская политическая энциклопедия». – 2001. – С. 31-35, 104-124.
3. Капица Л.М. Экономическая дипломатия в условиях глобализации. – М.: Моск. гос. ин-т междунар. Отношений (ун-т) МИД России. – 2010. – С. 138-177, 238-247.
4. Лихачев А.Е. Экономическая дипломатия России. Новые вызовы и возможности в условиях глобализации.- М.: ЗАО «Издательство «Экономика». – 2006. – С. 300-327.
5. Мавланов И.Р. Экономическая дипломатия в начале XXI в.: вызовы и тенденции развития. – «Казахстан в глобальных процессах». – 2008. – №1. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
http://iwep.kz/stariysite/index.php?option=com_content&task=view&id=1109

6. Щетинин В.Д. Экономическая дипломатия. – М.: «Международные отношения», 2001, 280 с.
7. В Латинской Америке создали новое экономическое объединение. – 7 июля 2012 г. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://korrespondent.net/business/economoiics/1367651>
8. Фундаментом внешней политики Казахстана остается экономическая дипломатия. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.com.kz/fundamentom-vneshnej-politiki-kazahstana-ostaetsya-ekonomicheskaya-diplomatiya/
9. Экономическая дипломатия. – Беларусь. Факты. 2008. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://afro-asia.info/Belarus/ru/05_5.html
10. Циганкова Т.М., Гордеева Т.Ф. Міжнародні організації: Навч. посібник. – Вид. 2-ге, перероб. і доп. – К.: КНЕУ, 2001. – 340 с.
11. Договор о Таможенном кодексе таможенного союза. - г. Минск, 27 ноября 2009 г. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [www.tsouz.ru/ Docs/Pages/mgs4proekt.aspx](http://www.tsouz.ru/Docs/Pages/mgs4proekt.aspx)
12. Концепция внешней политики Российской Федерации. Утверждена Президентом Российской Федерации В.В.Путиным 12.03.2013 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.mid.ru/bdomp/ns-osndoc.nsf>
13. О координирующей роли Министерства иностранных дел Российской Федерации в проведении единой внешнеполитической линии Российской Федерации. - Указ Президента Российской Федерации от 12 марта 1996 г. № 375 – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.blag.mid.ru/pravo_03.htm
14. О координации международных и внешнеэкономических связей субъектов Российской Федерации. - Федеральный закон от 4 января 1999 года №4-ФЗ. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.mid.ru/bdomp/sbor.nsf/
15. Выступление В.В.Путина на совещании послов и постоянных представителей России 9 июля 2012 г. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://kremlin.ru/news/15902>
16. Оказание дипломатической поддержки российскому бизнесу. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.mid.ru/bdomp/ns-dipecon.nsf/41786e3b4b21362343256a0c003fb87c/c03438a7d926248844257936004928be!OpenDocument
17. Створення системи відділів з економічних питань у складі закордонних дипломатичних установ України. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/economic-cooperation/economic-sectors-abroad